

L'ús de les TIC en l'àmbit de l'atenció a la infància i l'adolescència en risc social

The use of ICT in the field of care for children and teenagers at social risk

Joan Ibáñez Perera¹

Resum

La presència de les TIC en l'àmbit de l'atenció a la infància i l'adolescència és cada vegada més important. Pensar sobre el seu significat, ús i efectes implica tenir presents les transformacions socials experimentades en els darrers anys i com han repercutit sobre qüestions com el concepte de risc social, el model d'atenció que s'aplica, la feina que desenvolupen els professionals d'aquesta àrea i, en definitiva, les persones amb les quals treballen. És a partir d'aquestes consideracions que podem explorar altres formes d'ús que situïn les TIC al servei d'infants, adolescents i les seves famílies, transcendent el seu paper de simples eines de control.

Paraules clau: Infància, adolescència, risc social, TIC, ciberespai.

Abstract

The presence of ICT in the field of care for children and teenagers is increasingly important. To think about its meaning, use and effects implies keeping in mind the social transformations experienced in recent years and how they have impacted on issues such as the concept of social risk, the applied model of care, the work carried out by the professionals of this field and, in short, the people with whom they work. It is from these considerations that we can explore other forms of use that place ICT at the service of children, teenagers and their families, transcending their role of purely control tools.

Key words: Childhood, adolescence, social risk, ICT, cyberspace.

Per citar l'article: IBÁÑEZ PERERA, Joan. L'ús de les TIC en l'àmbit de l'atenció a la infància i l'adolescència en risc social. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, agost 2017, n. 211, pàgines 116-127. ISSN 0212-7210.

¹ Psicòleg. Tècnic de la DGAIA. Servei d'Atenció a la Infància i l'Adolescència de Girona.

És senzill buscar correspondències entre tipus de societats i tipus de màquines, no perquè les màquines siguin determinants, sinó perquè expressen les formacions socials que les han originat i les utilitzen.

G. DELEUZE

Vida quotidiana, ciberespai i TIC

Un dels aspectes que caracteritza la nostra societat és la presència d'un entorn virtual que forma part de la vida quotidiana d'àmplies capes de la població.

Malgrat l'existència d'una fractura digital, cada vegada més d'ordre econòmic que generacional, l'extensió dels dispositius mòbils com les tauletes i, especialment, els denominats telèfons intel·ligents, ha permès a més persones l'accés al ciberespai. Les xarxes socials i la missatgeria instantània són elements que bona part de la població fa servir en el seu dia a dia.

En les xarxes socials, la presència del subjecte està dominada per la importància de la seva presentació o recreació en un entorn que afavoreix la difusió de la cultura d'adhesió basada en l'acceptació o rebuig (el m'agrada/no m'agrada present al Facebook i al YouTube). Ser vist es converteix en l'objectiu primordial. Aconseguir un gran nombre de visualitzacions o de seguidors és sinònim d'èxit. Un èxit que no remet a una comunitat sinó a una simple agregació de subjectes (CHUL HAN, 2013), la qual cosa mostra la fragilitat dels vincles establerts.

Pel que fa a la missatgeria, aplicacions com el WhatsApp, Line i Telegram prenen cada vegada més protagonisme amb l'ús del missatge escrit com a mitjà de comunicació. La incorporació de missatges de veu en alguns d'aquests programes, tot i que semblaria un retorn a la telefonia tradicional, continua suposant una manera diferent de comunicació, perquè estableix un temps d'espera molt més ampli en la resposta del receptor.

També a la xarxa podem observar la forta presència de sistemes de comunicació escrits centrats en la rapidesa i brevetat, per exemple el Twitter. Per alguns autors aquests sistemes de comunicació escrita afavoririen la capacitat de síntesi i el desenvolupament de les competències per al treball col·lectiu, com també permetrien l'accés a una comunicació més íntima, facilitant la superació dels problemes de timidesa, ja que no és necessària una relació presencial. Tanmateix, no podem deixar d'estar d'acord amb els que assenyalen inconvenients, com el fet que la manca d'informació contextual porta a exagerar la percepció del missatge rebut, o que produeixen un augment de la dependència i de la dificultat per estar a soles amb un mateix.²

Un dels aspectes que caracteritza la nostra societat és la presència d'un entorn virtual que forma part de la vida quotidiana d'àmplies capes de la població

²Sobre aquesta qüestió es poden consultar, per exemple, els articles de Dolors Reig (2013) i de William Deresiewicz (2009).

Infants i joves, independentment del grup social al qual pertanyin, no són una excepció i utilitzen aquests dispositius mòbils com una eina de contacte permanent

Són aplicacions que semblen portar-nos a un retorn de l'escriptura com a mitjà de comunicació, però en realitat és una escriptura limitada en extensió i accelerada en la realització per la necessitat de la rapidesa en la resposta, cosa que dificulta la reflexió sobre allò que es comunica.

Infants i joves, independentment del grup social al qual pertanyin, no són una excepció i utilitzen aquests dispositius mòbils com una eina de contacte permanent. El que els distingeix és l'ús que fan d'unes tecnologies que per a ells no són noves sinó que han estat sempre presents. Es parlava dels nascuts després de 1980 com la primera generació videoelectrònica (encara sota la forta influència de la televisió), la primera generació que hauria après més paraules d'una màquina que de les seves mares (BERARDI, 2007). A hores d'ara, alguns autors identifiquen un nou grup: la denominada IGeneration (DERESIEWICZ, 2009), formada pels nascuts després de 1996. En aquesta s'accentuen l'ús de les xarxes socials i la missatgeria instantània com a mitjans de connexió, la creixent imposició de l'atenció a diversos dispositius electrònics alhora, l'exposició a una hiperestimulació amb la conseqüent acceleració del temps mental i la importància del llenguatge visual en la construcció del pensament. Aquest element ha esdevingut una nova *lingua franca* impossible de no tenir en compte si ens volem comunicar amb aquestes noves generacions (BERARDI, 2007).

Les TIC a l'espai proteccionista del nou marc social

Les tecnologies descrites apareixen en una època definida com a "modernitat tardana" o "postcapitalista". Ens trobem en la consolidació del pas de la societat disciplinària a una altra de control.

Un model de societat en el qual domina la satisfacció immediata de l'impuls i la recerca i l'oferta constant de la novetat, en què qualsevol objecte perd ràpidament el seu valor, perquè se sap que ben aviat serà substituït per un altre. Tanmateix, posseir o no el més nou és el que acaba determinant la posició de valor del subjecte. Les TIC i els seus dispositius no en són una excepció.

El nou marc suposa també la progressiva desaparició de l'estat nació i la seva substitució per un altre de caire tecnicoadministratiu gestor dels dictàmens dels mercats (HUDSON, 2005). La seva ideologia neoliberal busca el debilitament, si no la desaparició, de l'estat del benestar, i els seus efectes s'estenen sobre l'àmbit individual, col·lectiu i institucional. Així, els drets aconseguits per les classes populars són transformats en serveis que han de regir-se per les lleis del mercat (AVILA, 2012). L'aparició del terme *client* en l'àmbit de l'atenció psicosocial des dels serveis públics és un clar indicador

d'aquest moviment, que fa del ciutadà un simple consumidor en comptes d'un subjecte de drets.

En aquest entorn ideològic, el concepte de risc social és buidat d'aspectes relacionats amb l'estructura social i els seus efectes de desigualtat, per passar a ser entès com un fet bàsicament privat en el qual les causes remetent a la particularitat del subjecte. Com a conseqüència, l'atenció psicosocial queda centrada prioritàriament en la identificació i contenció d'aquelles franges de població que són portadores de les característiques definides per la nova concepció de risc.

La concepció neoliberal de l'atenció social empeny cap a la privatització dels serveis i la imposició de pretesos criteris d'eficiència basats en aspectes exclusivament quantitius. El nombre d'accions fetes amb el mínim de recursos possibles i en la major brevetat de temps constitueix el criteri principal de valoració, i fa que s'eludeixi preguntar-se per l'eficàcia real de les accions.

La preocupació se centra en l'acció, en l'obtenció d'una resposta, més que a entendre quines són les circumstàncies en les quals es donen els fets i com afecten les persones que s'han d'atendre. S'exigeix una resolució ràpida de les situacions detectades, en clara oposició a l'opinió general dels professionals, que indica que els canvis en la intervenció social són lents.

L'atenció a infants i adolescents en situació de dificultat es veu afectada per les transformacions descrites. No només per la nova concepció de risc social que es va introduint, sinó també per la progressiva importància d'un determinat ús de les TIC en l'activitat diària dels professionals d'aquella àrea. En el marc actual, podem veure una clara tendència a ubicar com a objectiu prioritari la detecció de problemes.

Alhora, fets d'extrema gravetat, com les morts de Victòria Climbié i de Peter Connelly, *Baby P* (Regne Unit, 2000 i 2007, respectivament), la mort de Savanna (Holanda, 2004) i les greus lesions patides per Alba (Catalunya, 2006), totes causades pels seus cuidadors, van contribuir a reforçar aquesta prioritització. Amb un fort impacte en l'opinió pública, van desencadenar una dura crítica al paper dels serveis socials en general i dels d'atenció a la infància en particular, als quals es va identificar com a responsables últims del que va succeir. També, van comportar la revisió i la introducció d'importants canvis en els respectius sistemes d'atenció als infants i adolescents. Alguns positius, com la concreció de protocols d'actuació, la recerca de circuits de coordinació millors i més concreció del marc jurídic en el qual es desenvolupen les intervencions. Però també van contribuir a potenciar la substitució, ja iniciada abans en alguns d'aquest països, del model basat en el benestar de l'infant per un altre centrat en la protecció.³

La concepció neoliberal de l'atenció social empeny cap a la privatització dels serveis i la imposició de pretesos criteris d'eficiència basats en aspectes exclusivament quantitius

³Set anys després de la mort de Baby P, la National Audit Office del Regne Unit recollia un augment del 14% d'infants sota el sistema de protecció (SYAL, 2014).

El processament i la gestió de dades, que situen l'ordinador com a peça central de la intervenció psicosocial en detriment del temps que es dedica a l'atenció directa a la persona

Aquesta opció proteccionista es caracteritza també per fer d'una taxonomia de problemàtiques l'element clau a l'hora de definir les situacions que aborda i per avaluar-les mitjançant l'aplicació d'eines estandarditzades, en comptes de fer-ho a partir de la interacció de les famílies i els professionals. Considera el procés d'anàlisi i diagnòstic com un final, no com l'inici d'un diàleg entre els professionals, els infants, els adolescents i les famílies (FARGION, 2007). L'interès se centra en l'obtenció de la màxima informació possible, la qual cosa estableix una errònia equivalència entre informació i coneixement.

D'aquest desig d'obtenció d'informació es deriva la importància que prenen el processament i la gestió de dades, que situen l'ordinador com a peça central de la intervenció psicosocial en detriment del temps que es dedica a l'atenció directa a la persona.

Altres aspectes de les TIC i el ciberespai no són objecte d'una consideració similar. Sembla que les xarxes socials es fan servir més com a eina de protesta per part de pares o familiars contraris a les mesures de protecció que s'han aplicat o es volen aplicar als seus fills o parents. Encara que alguns professionals comencen a observar la forma en què les utilitzen les persones a les quals atenen, es tracta encara d'un interès més centrat en la localització i/o obtenció d'informació complementària que a investigar l'efecte que tenen en els usuaris, en el significat que per ells prenen o com influeixen en les relacions socials que estableixen.

Pel que fa a la missatgeria instantània, la podem trobar com a mitjà de comunicació entre professionals i algunes de les persones amb les quals treballen. Per exemple l'ús del WhatsApp, especialment en la relació amb adolescents i joves. Mentre que el correu electrònic és una via molt present en la interacció entre professionals, que més enllà de superar la distància física s'estén també a situacions en les quals la relació presencial seria perfectament possible. És una forma de procedir que sembla lligada a aquesta necessitat de registrar i deixar constància del màxim d'informació.

Però, com s'ha indicat, el nou model d'intervenció dirigeix les TIC sobretot a la construcció de bases de dades i la creació d'instruments per valorar les hipotètiques situacions de risc i donar-hi respostes.

Les bases de dades tenen com a primer objectiu la creació d'expedients informàtics on quedi recollida tota la documentació generada a partir de la situació que s'ha detectat. Alhora, han de permetre la connexió amb altres bancs de dades de manera que es pugui obtenir el màxim d'informació sobre les persones identificades.

La construcció d'aquestes bases planteja un aspecte important: quins són els criteris que porten a introduir dades sobre un infant o un adolescent i les seves famílies en el sistema. Quan aquests són molt amplis o poc definits, poden por-

tar a la inclusió d'informació sobre persones que simplement han tingut contacte amb algun dels serveis vinculats a la base de dades, malgrat s'hagi apreciat la no-existència de risc des d'un bon inici o, fins i tot, l'acció dels pares vers els seus fills hagi estat valorada com a adient. Com serà entesa la seva presència en la base de dades quan es faci una consulta? Quin és l'efecte que pot tenir aquesta inclusió en un futur? Són preguntes necessàries, més encara quan aquest tipus d'aplicacions no acostumen a concretar si es preveu una caducitat de les dades que recullen. No es deixa clar si se'n preveu l'eliminació, ni es determina en quines condicions i temporalitats es produiria. Com tampoc com es protegeix la confidencialitat de les dades en referència als dissenyadors dels programes, habitualment empreses externes als serveis públics.

En tant que arxius, les bases de dades no deixen de ser un recull i classificació que descriu una part d'un recorregut vital vinculat a una sèrie d'intervencions professionals. Conformen un relat a partir de la memòria acumulada en els documents que integren. Per això cal considerar-ne l'estructura. Tenint en compte no únicament quines informacions recullen, sinó també com les recullen.

Alguns d'aquests programes admeten documents que mantenen una forma narrativa, siguin escrits produïts pels professionals on descriuen les seves actuacions, anàlisis, valoracions i/o propostes (comunicacions, atestats, informes...) o pels mateixos infants/adolescents i/o les seves famílies (compareixences, cartes...). Aquesta preservació de l'estructura narrativa resulta bàsica perquè suposa una protecció de la singularitat de la persona, ja que en dificulta la reducció a un simple conjunt d'indicadors.

Per contra, quan presenten una estructura tancada, en la qual els professionals només poden emplenar una sèrie de dades que el programa sol·licita, dificulta oferir una visió àmplia de la situació.

Aquest segon tipus d'estructura és la que presenten la majoria dels instruments dissenyats amb la finalitat d'avaluar les hipotètiques situacions de risc. En general, són programes tancats, en els quals l'única opció és la tria de les variables que els conformen. Difícilment admeten textos de caràcter narratiu, i quan això succeeix és en camps d'extensió limitada definits pel mateix programa. Tot i que alguns incorporen la funció d'expedient informàtic de l'infant o l'adolescent, la seva finalitat principal és la de valorar la situació que s'atén, amb la pretensió d'assolir una mateixa resposta independentment del professional que faci ús de l'instrument. En aquest sentit, es vol afavorir la construcció d'un llenguatge comú a tots els professionals.⁴

⁴En l'entorn britànic podem trobar diverses eines informàtiques més o menys obertes que cerquen la sistematització de la informació. Per exemple, la LAC (Looking After Children) recull informació en set

El que acaben produint és la disminució de la importància del paper dels professionals, que veuen com el seu saber és traspasat a la màquina

El que acaben produint és la disminució de la importància del paper dels professionals, que veuen com el seu saber és traspasat a la màquina. En realitat, l'instrument és situat com l'especialista. Són els algorismes⁵ del programa els que tenen la resposta davant la situació que es vol analitzar (MAYER-SCHÖNBERGER i CUKIER, 2013). No cal que l'usuari tingui cap coneixement o formació específica sobre la temàtica que s'aborda, menys quan el que interessa no són les causes de la situació atesa sinó la situació en si mateixa i l'acció a emprendre. La funció del professional passa a ser la de subministrador de dades per tal que el programa doni la resposta, cosa que no implica que quedi lliure de la responsabilitat del resultat que l'aplicació pugui oferir (STANLEY, 2005).

El "llenguatge" resultant no és el generat pel debat i posterior consens entre els professionals, sinó el producte d'un procés basat en la interdependència de conjunts de dades i algorismes que substitueix el llenguatge narratiu propi de les ciències socials (VIVEY et al., 2014).

Com es produiria aquesta substitució de llenguatges? Ley i Seelmeyer (2008) ens parlen de tres actes de transformació: la semiotització (l'atribució de signes a les coses), la formalització (per què les accions es desproveeixen de la seva singularitat i context i es transformen en operacions que descriuen una rutina d'accions) i l'algoritmització (entesa com la descripció precisa d'una hipotètica solució a determinades situacions), darrer pas en el procés de reducció i abstracció de la realitat.

Així, doncs, és l'eina qui dona el llenguatge, forçant la lògica del professional per tal que s'ajusti a la que l'eina imposa. El risc és que les valoracions resultants acabin sent considerades les úniques respostes correctes.

Es pot argumentar que alguns programes faciliten una anàlisi més precisa de la situació perquè recullen un ampli ventall d'indicadors dels quals el professional pot seleccionar els que consideri més adients per a cada cas en concret, i que, alguns, ofereixen la possibilitat de proposar nous indicadors que s'incorporaran en successives actualitzacions.⁶

àrees que inclouen ítems vinculats a estadis universals de desenvolupament; la CAF (Common Assessment Framework) es basa en el triangle de les necessitats de l'infant, les capacitats dels pares i familiars, i els factors de l'entorn; i l'ICS (Integrate Children System), que és alhora expedient electrònic de l'infant i sistema de valoració i de presa de decisions. En tots predomina la identificació de dificultats davant de les capacitats i potencialitats, tot i que es recomani assenyalar aquestes últimes (PARTON, NIGEL). Una eina molt propera és el denominat "instrument de cribatge" de la DGAIÀ a Catalunya.

⁵ Entenem l'algorisme segons la definició que ofereix Sandra Álvaro (2014): "Una llista finita d'instruccions que s'apliquen a un *input* durant un nombre finit d'estats per obtenir un *output*, cosa que permet fer càlculs i processar dades de manera automàtica".

⁶ Instruments no informatitzats per a la valoració de la gravetat de situacions de risc, com ho és BALORA i la seva *Taxonomía de las necesidades básicas en la infancia y la adolescencia*, serien més propers a aquesta funció de guia suport per al professional, que continua tenint tota la decisió respecte a la

Pel que fa a la hipotètica millora de l'instrument amb noves incorporacions d'ítems, es tracta d'una qüestió discutible. Les incorporacions de nous ítems no modifiquen la mecànica del procés de presa de decisió, que continua residint en les operacions realitzades pel programa. Operacions basades en una lògica bivalent, on la variable hi és o no hi és, però que no té en compte els possibles graus diferents en què es dona la seva presència. Són un tipus d'operacions que suposen importants limitacions a l'hora d'abordar situacions complexes en tant que no tenen en compte el context en el qual apareix l'indicador, fet que porta a augmentar els dubtes sobre la validesa dels resultats que ofereixen.⁷

Des del moment que la funció dels algorismes va més enllà d'una simple anàlisi de dades i es converteix en determinant en la presa de decisions, obre als professionals l'interrogant sobre l'acceptació d'uns resultats produïts per uns algorismes que no saben com funcionen i en els quals els seus dissenyadors no tenen res a veure amb qui els ha d'aplicar (ÁLVARO, 2014).

La posició preeminent que van aconseguint aquests programes provoca una alteració de la relació entre la persona atesa i el professional, que queda sota el domini del que Berardi defineix com la "lògica connectiva", entesa com la que redueix la relació a un contacte bàsicament funcional encapsulada dins de programes predeterminats (FERNÁNDEZ-SAVATER, 2014). Una de les conseqüències és la burocratització de la feina dels professionals, que també fa cada vegada més difícil disposar d'espais de reflexió sobre la tasca que desenvolupen.⁸

resposta que cal donar, ja que no existeix cap sistema algorítmic encarregat de fer-ho. Tanmateix, la majoria d'instruments continuen centrant-se en els indicadors negatius amb poca o cap presència d'aspectes protectors que poden compensar la situació.

⁷En l'edició del dia 9 de setembre de 2016, el diari *La Vanguardia* es fa ressò de la polèmica generada a Noruega quan el Facebook censura la coneguda fotografia d'una nena nua fugint d'un bombardeig amb napalm durant la Guerra del Vietnam. Com s'explica, l'algoritme que determina que la fotografia no és publicable entén que es tracta d'una imatge que recull paràmetres que la fan censurable, infant despullat. Com es comenta al mateix diari, l'algoritme no entén de contextos i encara menys de sentiments.

⁸En una enquesta feta als treballadors dels serveis socials anglesos l'any 2005, pràcticament la meitat dels enquestats manifestaven dedicar un 60% del seu temps a tasques de caire administratiu, mentre que un 15% considerava que hi dedicava un 80%. El 90% valorava que la seva feina es tornava cada vegada més burocràtica i menys centrada en l'atenció a les persones (SAMUEL, 2005). No sembla que aquesta percepció sigui gaire aliena a la que tenim molts dels treballadors del camp de l'atenció social.

Les TIC com a instruments al servei de l'atenció a infants, adolescents i famílies

A hores d'ara, és difícil imaginar una atenció a infants i adolescents en situació de vulnerabilitat en la qual no hi hagi la presència d'aquestes tècniques. Com s'ha assenyalat, les bases de dades i els programes d'avaluació són els seus representants més comuns, seguits a molta distància per la missatgeria instantània.

Es pot coincidir a valorar positivament les aportacions de determinades bases de dades a l'hora de compartir informació i de conèixer l'evolució de la situació i de les accions que es duen a terme.

La qüestió central, però, no és la presència de les TIC, sinó com es produeix aquesta presència i quina és la posició que els professionals prenem respecte d'aquestes. Si les situem com a instrument principal de les intervencions o com a eines al servei de l'atenció a infants, adolescents i famílies. Si ens limitem a adaptar-nos-hi o decidim adoptar-les.⁹

L'adaptació suposa una acceptació sense plantejar-se cap pregunta. Situar-nos sota la lògica de les tecnologies. Assumir el tractament de la informació i la velocitat en l'obtenció de respostes sobre les accions a emprendre com a aspectes prioritaris de la intervenció. Acceptar la debilitació, quan no la desaparició, del temps de reflexió. L'adaptació ens porta a la reproducció d'actes maquinals (STIEGLER, 2015) que fan impossible el pensament o la reflexió sobre l'acció que s'està duent a terme i les seves conseqüències.

“Adaptar és privar de saber a qui ha de sotmetre's a això a què s'adapta” (STIEGLER, 2015: 259).

Per contra, l'adopció implica un examen, analitzar, deliberar, optar. Pensar el paper de les TIC en les produccions de subjectivitat i en les relacions entre les persones. Considerar les conseqüències no desitjables i les limitacions de la seva aplicació per tal que puguem salvaguardar la relació amb la presència física de l'altre. Suposa recuperar el temps de reflexió.

Com i des d'on es pot fer aquesta adopció? Qui ha de formular les preguntes que l'han de fer efectiva? Es tractaria de proveir-se d'espais on desaccelerar la velocitat que imprimeixen les TIC sobre els subjectes. Perquè és a partir d'aquest “alentir” que l'autocomplaent acumulació de dades i informació pròpia del ciberespai pot ser analitzada i qüestionada i adoptar, així, altres significats.

Es tractaria de proveir-se d'espais on desaccelerar la velocitat que imprimeixen les TIC sobre els subjectes

⁹ Bernard Stiegler (2015) entén les TIC com un *pharmakón*, com a instruments que poden contribuir a la millora de la vida de l'ésser humà, que poden “curar”, però que, alhora, poden enverinar-la, poden suposar la seva mort. Planteja l'adaptació o l'adopció com a dues actituds possibles davant les TIC.

Espais que podem reconèixer tant en l'àmbit comunitari com d'atenció directa a infants, adolescents i famílies o la relació entre professionals. On es troben persones ateses i professionals o aquests últims entre ells. Són uns i altres els que han de formular les preguntes sobre l'ús que volen fer d'aquestes tecnologies en els diferents àmbits on interactuen i en funció dels objectius que persegueixin.

Parlar d'espais de reflexió compartida, de llocs d'interrogació i deliberació, és parlar d'espais de diàleg. On es reconeix la singularitat de cada persona, amb les seves dificultats i capacitats, per tal d'arribar a acordar objectius comuns i definir conjuntament accions per assolir-los.¹⁰

Espais que ofereixen la seguretat de poder expressar-se sense temor. On es pot donar la creació i la imaginació amb la presència física de l'altre. Espais coconstruïts pels seus integrants, per discutir sobre com incorporar les TIC a accions generadores d'experiències amb significat per als seus protagonistes, que trenquin actituds de passivitat i resignació, sigui la dels infants, adolescents, famílies o la dels mateixos professionals. "Espais del possible" (FLORA, 2014), llocs per generar una certa incomoditat necessària, la que qüestiona el significat ètic i els efectes de determinades formes d'entendre l'aplicació de les TIC.

En aquest tipus de marc col·lectiu i sota les premisses esmentades podem explorar, per exemple, què pot aportar l'ús de dispositius com els telèfons intel·ligents, que permeten tant un enllaç amb l'entorn virtual com ser eines per desenvolupar altres tipus de narratives no únicament orals o escrites, sinó també visuals:¹¹ quins efectes podrien tenir la realització d'aquests tipus de narratives en l'àmbit de l'atenció a la infància i l'adolescència en risc; què expressarien de les seves dificultats, dels seus desitjos, de les seves propostes de canvi; què els podria ajudar a descobrir les seves capacitats com a subjectes i com a grup.

Reforçar la relació presencial, situant les TIC com a instruments subsidiaris d'aquesta, suposa la possibilitat de tornar a apropiat-se del temps enfront del domini de la velocitat que imprimeixen aquestes tecnologies, la possibilitat de ser amos de les preguntes.

Es pot pensar sobre les possibilitats d'aplicació de les denominades narratives *transmedia*¹² com a mitjà per estendre i

Reforçar la relació presencial, situant les TIC com a instruments subsidiaris d'aquesta, suposa la possibilitat de tornar a apropiat-se del temps

¹⁰ En aquest sentit és interessant tenir present les tres formes de reconeixement plantejades per Axel Honneth: amor, dret i solidaritat. Especialment la primera i les seves possibilitats de recuperació i/o evolució en les relacions infants/adolescents en situació de desemparament i els seus pares o figures substitutives.

¹¹ Veg. el portal Úbiqua per a exemples de l'ús de telèfons digitals en la construcció de narratives per part dels veïns d'un barri sobre la seva visió del mateix. AlfaDigial mostra l'ús del mateix dispositiu en un entorn completament diferent de l'anterior, però també com a eina de treball en la reconstrucció i expressió de les vivències dels seus protagonistes.

¹² Per al concepte de narratives *transmedia* veg. Scolari (2013).

compartir reflexions i propostes. Es pot aprofitar la supressió de la distància física que propicia el ciberespai per afavorir una comunicació real, d'intercanvi d'idees i reflexions, d'escolta de l'altre, sense que això suposi la desaparició total de la relació presencial, sinó fent del ciberespai un àmbit en el qual es reflecteixen les interaccions produïdes en l'espai físic (AQUIN, 1999).

És possible generar un pensament sobre l'adopció de les TIC per a la intervenció psicosocial i sobre com habitar el ciberespai mantenint una posició comunitària, és a dir, centrada en la participació activa de les persones que s'atenen; anar més enllà de la simple submissió a la tècnica; buscar altres formes d'ús que afavoreixin l'aparició d'allò inexistent, d'allò diferent per a infants, adolescents i famílies, però també pels professionals que treballen amb ells (GARCÍA MOLINA, 2011); tornar a ubicar com a centre de l'atenció la relació amb la persona davant del domini de les pantalles.

“Qui busca sempre troba. No troba necessàriament el que busca, menys encara el que és necessari trobar. Però troba alguna cosa nova per relacionar amb el que ja coneix.”

JACQUES RANCIÈRE (*El mestre ignorant*)

Bibliografia

- *Alfajigital: TIC i presó. TIC als centres penitenciaris de Catalunya*. Disponible en: <<https://espaitic.wordpress.com>>.
- ÁLVARO, Sandra. *El poder dels algorismes: com el software formata la cultura*. CCCB LAB, 2014. Disponible a: <<http://lab.cccb.org/ca/el-poder-dels-algorismes-com-el-software-formata-la-cultura/>> [Consulta: 28/01/2016].
- AQUIN, Nora. Hacia la construcción de enfoques alternativos para el trabajo social para el nuevo milenio. *Revista Electrónica de Servicio Social*. Universidad de Concepción, 1999, vol. 1, n. 3. Disponible a: <www.catedras.fsoc.uba.ar/heler/aquin.doc>.
- BERARDI, Franco. *Mediamutación*. MIIPS. Disponible en: <<http://miipsunc.blogspot.com.es/p/curso-n-10.html>> [Consulta: 10/03/2015].
- BERARDI, Franco. Patologías de la hiperexpresividad. Disponible en: <http://www.ugr.es/~filo-sofiayterapia/MATERIALES/Baudrillard/5%20Patologias%20de%20la%20hiperexpresividad_Bifo.pdf> [Consulta: 29/02/2016].
- CHUL HAN, Byung. *La sociedad de la transparencia*. Barcelona: Herder, 2013. ISBN: 9788425432521
- DELEUZE, Gilles. Post scriptum sobre las sociedades de control. Disponible en: <http://www.oci.org.ar/edumedia/pdfs/T10_Docu1_Conversaciones_Deleuze.pdf> [Consulta: 05/09/2016].
- DERESIEWICZ, W. The end of solitude. *The Chronicle Review*. 2009. Disponible en: <<http://www.hermitary.com/solitude/deresiewicz.html>> [Consulta: 08/10/2015].
- FARGION, Sylvia. *Synergies and tensions in child protection: Insights from the Italian case*. Disponible en: <<https://socialwork.asu.edu/sites/default/files/haskell07.pdf>> [Consulta: 05/2015].

Bibliografia

- FERNÁNDEZ-SAVATER, Amador. Bifo: “Una sublevación colectiva es antes que nada un fenómeno físico, afectivo, erótico” (Entrevista con Franco Berardi). *El Diario*, 31/10/2014. Disponible en: <http://www.eldiario.es/interferencias/bifo-sublevacion-afectos_6_319578060.html>.
- FESTHERTONE, M. La pesadilla de Einstein. Sobre la tecno-distopía en Bernard Stiegler. Revista Colombiana de Pensamiento Estético. 2014. Disponible en: <https://cienciashumanasyeconomicas.medellin.unal.edu.co/images/default/files/fche/PensamientoEstetico/7.Trad_LA_PESADILLA_DE_EINSTEIN.pdf> [Consulta: 08/2016].
- FLORA. *Multiplier les lieux et les moments du possible*. 2014. Disponible en: <<http://www.florainfo.be/rubriques/actus/article/multiplier-les-lieux-et-les?lang=fr>> [Consulta: 03/01/2017].
- FLORA. *Les nouvelles technologies à la lumière du genre : études et actions*. (2011). Disponible en: <http://www.florainfo.be/IMG/pdf/titre___les_nouvelles_technologies_a_la_lumiere_du_genre___etudes_et_actions.pdf> [Consulta: 12/2017].
- FONSECA, Andrés David; RUEDA, Rocío. Subjetividades, ciudadanía y tecnologías digitales. *Diálogos*. 2012, n. 84. ISSN: 2215-3292.
- GARCÍA ALVAREZ, Begoña. Los profesionales del trabajo social y la ética profesional ante los nuevos retos y necesidades sociales. *Humanismo y Trabajo Social*. 2007, vol. 6, 173-188. ISSN: 16967623.
- HALL, Christopher; PARTON, Nigel; PECKOVER, Sue; WHITE, Sue. Child-Centric Information and Communication Technology (ICT) and the Fragmentation of Child Welfare Practice in England. *Journal of Social Policy*. Cambridge University Press, 2010, 39, 3, 393-413. ISSN: 0047-2794.
- LEY, T.; SEELMEYER, U. Professionalism and Information Technology: Positioning and Mediation. *Social Work & Society*. 2008, vol. 6, n. 2. ISSN: 1613-8953.
- MAKORWSKI, Sara. Ética y micropolítica de la intervención psicosocial. *Revista Tramas*. UAM México, 2007, n. 27, 39-56. Disponible en: <<http://132.248.9.34/hevila/e-BIBLAT/CLASE/cla283735.pdf>> [Consulta: 10/11/2016].
- PARTON, Nigel. Challenges to practice and Knowledge in child welfare social work: From the “social” to the “informational”? *Children and Youth Services Review*. 2009, vol. 31, n. 7, 715-721. ISSN: 0190-7409.
- PINTO, José Manuel. Procesos de Mutualidad y Reconocimiento. Disponible en: <http://jmpinto.com/descargas/procesos_de_mutualidad_y_reconocimiento.pdf> [Consulta: 29/02/2016].
- RANCIERE, Jacques. *El maestro ignorante*. Barcelona: Laertes, 2002. ISBN: 978-84-7584-713-9.
- REIG, Dolores. El fenómeno Whatsapp y la intimidad abundante. Disponible en: <www.dreig.eu/caparazon/2012/03/25whatsapp-intimidad-abundante>.
- SCOLARI C. A. Narrativas transmedia: nuevas formas de comunicación en la era digital. Disponible en: <www.accioncultural.es/media//Default%20Files/activ/2014/Adj/Anuario_ACE_2014/6Transmedia_CScolari.pdf> (2013).
- STIEGLER, Bernard. *Lo que hace que la vida merezca ser vivida. De la farmacología*. Madrid: Avarigami Editores, 2015. ISBN:9788494388224.
- STANLEY, T. W. *Makingdecisions. Social work processes and the construction of risk(s) in child protection work*. School of Social work and Human Services; University of Canterbury, 2005. Disponible en: <http://ir.canterbury.ac.nz/bitstream/10092/902/1/thesis_fulltext.pdf> [Consulta: 15/10/2015].
- SYAL, Rajeev. Baby P effect takes children in care number to 25-year haug, says NAO. *The Guardian*, 27/10/2014. Disponible en: <<http://www.theguardian.com/society/2014/nov/27/nao-children-care-highest-25-years-baby-p>> [Consulta: 06/2015].
- Ubiqa Tecnología, ideas, audiovisual, participación y... Disponible en: <www.ubiqa.com>.
- VIVEY, E.; ROOSE, R.; DE WILDE, L.; ROETS, G. Dealing with risk in child family social work: from an anxious to a reflexive professional? *Social Sciences*. 2014, vol. 3, n. 4, 758-770. <<http://www.mdpi.com/2076-0760/3/4/758>> [Consulta: 09/2015].
- WINNICOTT, Donald. *Realidad y juego*. Buenos Aires: Editorial Granica, 1972. ISBN: 9788474320565.